

УДК 008:39

Жанна Янковська

ВИСВІТЛЕННЯ ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ “КІЕВСКАЯ СТАРИНА” (РІК 1882)

Журнал “Кієвская Старина” на початку свого виникнення містив різноманітний матеріал з гуманітарних наук. Оскільки фольклористика та етнографія як науки у той час перебували на етапі свого становлення, то досить цікавим виявився огляд матеріалів, які друкувалися на сторінках часопису із цих галузей та якого рівня були ці публікації, адже саме із них можемо судити і про стан розвитку народознавчої науки в Україні.

Ключові слова: журнал “Кієвская Старина”, часопис, фольклористика, етнографія, публікації фольклорно-етнографічного спрямування, критичні матеріали.

Янковская Ж. Освещение фольклорно-этнографического материала на страницах журнала “Киевская старина” (год 1882)

Журнал “Киевская старина” в начале своего возникновения содержал разнообразный материал с гуманитарных наук. Поскольку фольклористика в то время пребывала на этапе своего становления, то довольно интересным оказался обзор материалов, которые печатались на страницах журнала с этих областей та какого уровня эти публикации, поскольку именно из них можем судить о развитии народovedческой науки в Украине.

Ключевые слова: журнал “Киевская Старина”, журнал, фольклористика, этнография, публикации фольклорно-этнографического направления, критические материалы.

Yankovska Zh. The interpretation of folkloristic and ethnographic material on the pages of journal “Kievskaya Staryna” (year 1882)

From the beginning journal “Kievskaya Staryna” contained the different material of humanities. In that time folkloristic was on the stage of formation. That’s why, it’s very interesting to analyze the materials from this journal about problems of ethnography and folklore. Author pays attention to the scientific level of these publications and show the development of ethnographic science in Ukraine.

Keywords: *journal “Kievskaya Starina”, journal, folkloristic, ethnography, publications, critical materials.*

Щомісячний журнал “Кіевская Старина” почав видаватися із січня 1882 року у типографії Г. Т. Корчак-Новицького, яка розташовувалася у Києві по вулиці Михайлівській у приватному будинку. За спеціалізацією він маркувався як історичний. Його засновником та першим редактором став історик за фахом Феофан Лебединцев, який багато сил доклав для становлення і розвитку цього часопису. Авторами публікацій була велика плеяда відомих талановитих представників української інтелігенції, справжніх науковців кінця XIX – поч. XX століття. Серед них В. Антонович, П. Житецький, М. Грушевський, Д. Дорошенко, П. Куліш, М. Біляшівський, М. Костомаров, М. Сумцов, В. Доманицький, Б. Грінченко та багато інших. У часи тотального наступу на українську культуру, українське слово в щомісячнику друкувалися твори Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка.

Тема, заявлена у статті, видається цікавою з огляду не лише на ту ситуацію, в якій на той час опинилося українство, але й тому, що в цей період українська етнографія та фольклористика перебували у початковій фазі свого розвитку. І вже сьогодні, майже через півтора століття, можемо виражено й об’єктивно оцінити той вагомий вклад, який було внесено журналом у нелегкий процес становлення цих наук на Україні.

Варто зазначити, що, окрім історичної, на сторінках часопису друкувалися статті й з етнографії, яка в той час хоч і виділилася в окрему наукову галузь, проте вважалася складовою історії; з літературознавства (як критичні матеріали, так і художні твори, рецензії та відгуки на них і загалом на нові літературні твори); мовознавства, фольклористики (на той час вона називалася українською народною словесністю), археології, краєзнавства, географії та інших наукових галузей. Тому можна цілком стверджувати, що, створений, очевидно, за зразком “Русской старины”, маючи серед попередників “Основу” та інші періодичні видання такого плану, будучи друкованим органом тогочасної київської громадської організації “Стара громада”, уже в перший рік свого існування “Кіевская Старина” стала справжнім трибуном українознавства, зосередженням наукової думки, справді унікальним засобом поширення української культури. Стосовно цього М. Кучинський у статті “Творчість Гоголя в оцінці “Кіевской Старини” про перші роки діяльності журналу писав: “...Українознавче енциклопедичне видання, яке стверджувало нову закономірність і

необхідність національної культури на Україні, що в період дії указу 1876 року було справді позитивною рисою журналу” [2, с. 28]. Окрім того, всі редактори часопису (Ф. Лебединцев, М. Міщенко, при якому секретарем працював П. Житецький, та В. Науменко, який, підраховано, сам у журналі мав 115 публікацій, вів наукові дискусії) зробили все для того, щоб згуртувати навколо цього видання передову українську інтелігенцію, науковців, залучаючи й меценатів. Не маючи наміру описувати в деталях історії діяльності “Кіевской Старини” (тут можна послатися на монографію М. Палієнко “Кіевская Старина” у громадському та науковому житті України” [3], лише зазначимо, що у різний час журнал фінансували такі меценати, як О. Ланкевич та В. Тарновський. Із 1882 до 1907 року (включаючи і журнал “Україна” за 1907 рік, у який фактично було перейменовано “Кіевскую Старину”) вийшло 94 томи (70 тисяч сторінок) наукового тексту з малюнками, картами, схемами, більшість з яких можна побачити лише тут. Ці матеріали не втратили свого наукового значення й до сьогодні.

Відомо, що видавці журналу, зокрема В. Науменко, неодноразово порушували перед цензурою питання про публікацію творів мовою оригіналу, особливо важливим це було для публікації художніх, а ще більше – фольклорних текстів, що багато втрачали при перекладі чи друкові засобами російського правопису.

Насамперед зазначимо, чому для аналізу було обрано книжки часопису саме за 1882 рік. Безумовно тому, що це був рік становлення, рік, який задавав тон не лише на той час, але й на майбутнє, на перспективу. Звичайно всі книжки журналу за наступні роки до 1907-го також заслуговують на подібний аналіз та порівняння. І ракурси такого аналізу можуть бути різними. Можна стверджувати, що часопис став сьогодні цінним джерелом для досліджень з різних галузей наук.

Якщо говорити загалом про фольклорно-етнографічну тематику публікацій на сторінках “Кіевской Старини”, то варто зазначити, що вона була різноманітною, вагомою, надзвичайно цікавою та цінною, хоча й іноді тексти подавалися без критичного аналізу, коментарів, паспортизації, певної систематичності, оскільки наукові засади етнографії та фольклористики лише формувалися. З такими публікаціями виступали як відомі автори, знані вчені, так і початківці, провінційні аматори. За 1882-1907 роки ця тематика висвітлювалася на сторінках журналу більш як півторастами авторів, понад 400 статей, матеріалів, заміток, наукових рецензій висвітлювали проблеми етнографії та фольклористики. Цінним джерелом для науковців сьогодні є навіть

публікація етнографічних джерел та фольклорних пам'яток. Із праць відомих вчених на цю тематику у часописі можна познайомитися із дослідженнями М. Драгоманова, І. Манжури, В. Милорадовича, А. Малинки, М. Сумцова та багатьох інших. Ці публікації достеменно відтворювали умови побуту та високу духовну культуру українського народу, його світогляд, стверджуючи цим насамперед його національне буття, хоча й у підлеглому стані. Прогресивна роль цих матеріалів полягала не лише у тому, що вони прислужилися становленню фольклористики та етнографії як самостійних галузей наук на Україні, але й у тому, що з цими набутками могло знайомитися суспільство загалом, широкі кола читачів різних верств та зацікавлень.

Варто відзначити також строкату різноманітність публікацій на фольклорно-етнографічну тематику. Це і суто етнографічні описи побуту та подекуди обрядовості українців, скажімо, як відомості про кобзарів та їх життя, публікації суто фольклорних текстів, наприклад, переказів, дум, пісень, іноді з теоретичним аналізом, а окремі публікації супроводжуються й науковими дискусіями, які друкуються поспіль у кількох номерах журналу, або й комбіновані публікації народних творів з етнографічними описами. Окрім того, багато етнографічних подробиць можна знайти у статтях на історичну, географічну та краєзнавчу тематику. Досить часті публікації комплексних фольклорно-етнографічних матеріалів можна пояснити насамперед тим, що на той час фольклористика ще чітко не виділилася в окрему науку, а в природному побутуванні обряд, традиція, різні етапи повсякденного життя постійно супроводжувалися фольклорними текстами.

Уже в першій книзі журналу за січень 1882 року окремі етнографічні описи можна знайти в матеріалі "Люди Старой Малороссіи", що став одним з нарисів, започаткованих у 1875 році "Русским Архивом" і продовженим у 1880-му "Историческим Вѣстником". "Кіевская Старина" тут опублікувала нарис А. Лазаревського "Лизогубы" [с. 101-126] (оскільки на конкретний випуск аналізованого журналу "Кіевская Старина" завжди є вказівка у тексті із назвою статті та її автора, то тут і далі по тексту у квадратних дужках буде вказівка лише на номери сторінок), де знаходимо опис етнографічних подробиць життя і побуту різних верств населення, згадуються розповіді (перекази) "столітніх старців" про те, як з'явилися і обжилися біля Соснівки перші представники родини Лизогубів, що зажили потім високого становища у суспільстві: "Столѣтній старецъ конотопскаго села Поповки Грицько Вертѣй разсказывалъ въ 1730 г., что лѣтъ за пятьдесятъ передъ тѣмъ, пахаль онъ

разъ ниву свою за Сосновкою и – подѣхаль къ нему верхомъ покойный Яковъ Лизогубъ, требуя показать “вольный гдѣ пляцъ незайманный, для займы себѣ сѣножати”. И онъ, Вертѣй указаль ему на пустыя земли въ урочищѣ Перелазкѣ, которыя Лизогубъ тогда же занялъ и плугами обораль. Перегнавши сюда стада свои, Лизогубъ сталъ тамъ и поля распахивать. Другой старожиль добавилъ, что Лизогубъ часто и самъ наѣзжалъ на новые свои земли, ставилъ на могилѣ свой “наметъ” (палатку), и распоряжалъ на мѣстѣ свое хозяйство; а могила, гдѣ ставился наметъ, съ тѣхъ поръ и зовется – лизогубиною могилой, пояснили другія старожилы” [с. 103]. Як бачимо, історико-етнографічні подробиці у цьому фрагменті передаються засобами фольклорного топонімічного переказу. Не позбавлена окремих етнографічних сцен і публікація “Дневникъ Станислава Освѣнцима” [с. 126-152], що фактично є записами мандрівника, а також “Посмертный рассказъ о. Антонія Ковальскаго (къ исторіи крестьянскихъ волненій в Кіевской губерніи 1855 года)” [с. 174-193]. У рубриці “Извѣстия и замѣтки” четвертим вміщено нарис “Осиротѣлые колокола” [с. 218], а п’ятим – розповідь “Скоромная водка” за підписом **Notus** [с. 220]. Ці дві публікації, мабуть, є занотованими народними переказами.

У лютневому номері продовжено публікації “Дневникъ Станислава Освѣнцима” та “Посмертный рассказъ о. Антонія Ковальскаго (къ исторіи крестьянскихъ волненій в Кіевской губерніи 1855 года)” (вони публікуватимуться і в березневій книзі журналу). Але найбільш яскраво виражений фольклорно-етнографічний матеріал за лютий знову опублікований у рубриці “Извѣстия и замѣтки”. На особливу увагу заслуговує етнографічний нарис “Покрытка” Ст. фон-Носа [с. 427], у якому детально описано походження цього слова, а також його семантику і ті звичаї та неписані норми звичаєвого права, що врегульовували у селах на Україні дошлюбні стосунки між юнаком та дівчиною, і те, як ставились у суспільстві до дівчат, які втратили свою честь, народили позашлюбну дитину. Із нарису дізнаємося цікаві подробиці не лише про осуд таких дівчат, але й про те, як через виконання певних повинностей та обрядів дівчина могла дістати прощення односельчан і батьків. Тут же наступним нарисом подано оповідь “из области народных суеверий” “Илья Човпила, бѣсамъ въ службу записавшійся” [с. 429], а далі – “Запорожское расхищеніе (Двѣ пѣсни о томъ, кому достались запорожскія земли)” [с. 435] Івана Манжури, де після описово-аналітичних коментарів надруковані власне тексти пісень “Та-же не світъ...” і “Ой з-підъ города Елисавета”.

Достатньо багатим на інформацію фольклорно-етнографічного характеру є і березневий номер "Кіевской Старины". Окрім продовження рубрики "Люди старой Малороссии" [с. 479], де розглядаються подробиці становлення роду Милорадовичів, у матеріалі "Описание бѣдствія, постигшаго Умань и всю Украину въ 1768 году" [с. 520] вміщено детальні етнографічні описи діянь гайдамак у конкретних населених пунктах і місцевостях та окремо в кінці подано замітку "Сказаніе о Бондаренкѣ по народнымъ преданіямъ" [с. 530], що являє собою безпосередні фольклорні тексти про одного із ватажків гайдамацьких бунтів Бондаренка, про те, як він став характерником, "научился заговаривать оружіе, такъ что пуля его не брала" [с. 531]. У тексті приводиться і записана народна пісня про цього героя [там само]. Народне оповідання містить інформацію про відвідини Бондаренком рідного села Грузьки. Варто відзначити, що цей запис уже належним чином паспортизований: "Писаль Иванъ Лобанъ изъ села Грузкой, 7 генваря 1867 года" [с. 537].

У рубриці "Извѣстия и замѣтки" вміщено цікаву статтю з етнографічними подробицями "Мѣсторожденіе Семена Палія" [с. 609] Ст. фон-Носа, після якої опубліковано одну легенду та три народні пісні про цього героя [с. 611-615] у записах відомого фольклориста Івана Манжури. До записів подано такі коментарі: легенда – "Сл. Богатая, Екатеринос. губ., новомоск. уѣзда, на р. Богатой и Орели, отъ старика лѣтъ 90" [с. 612]; пісня перша – "Сл. Богатая, новомоск. уѣзда. Пѣль тотъ-же дѣдъ, и какъ поясненіе, разсказаль предъидущее преданіе" [с. 614]; пісня друга – "Сл. Старая Водолага, Харьковск. губ., валковскаго уѣзда" [с. 615]; пісня третя – "Сл. Банная, – против Святогорскаго Монастыря, Харьковск. губ., изюмскаго уѣзда. Записана отъ бабы" [с. 615]. Коментарі, як бачимо, далеко не повні, проте достатні, аби не викликати сумнівів в оригінальності самих фольклорних записів, у яких, до того ж, збережені особливості місцевого діалекту.

У квітневій книзі журналу цікаві етнографічні подробиці знаходимо у статтях "Изъ воспоминаній потерпѣвшаго" [с. 85] протоієрея Василя Сікорського та "Филипъ Орликъ и запорожцы" [с. 105] А. Скальковського. Та найбільш яскраво фольклорно-етнографічними деталями виділяється матеріал із рубрики "Извѣстия и замѣтки" "Коденская книга и три бандуриста" [с. 161]. Автор підписався абрєвіатурою **К. Ф. У. О.** Очевидно, такі відомості не зовсім безпечно було розголошувати (чи навіть сам доступ до них?). Думається, що певну відповідальність за цю публікацію брало на себе і керівництво журналу. Про історико-культурну цінність описаного матеріалу ав-

тор зазначає уже в першому абзаці: “Предъ нами столѣтніе листы, писанные не перомъ и чернилами, но топоромъ и кровью. Это так называемая “Коденская Книга”, сборникъ допросовъ и рѣшеній суда надъ гайдамаками съ 1769 по 1772 годъ. Книга эта спасена отъ утраты М. А. Максимовичемъ и отъ него перешла къ достойному участнику и продолжателю его изысканий въ области южно-русской исторіи, В. Б. Антоновичу” [с. 161].

Подавши відомості про історію виникнення “Коденської книги”, інформатор зосереджує увагу на покаранні “трёхъ лицъ, по видимому, всего менѣе причастныхъ къ дѣлу возстанія. Это три пѣвца народныхъ думъ, три бандуриста” [с. 163]. Автор пише про складну місію народних “рапсодів” та непересічне значення народних пісень і дум, які передають вони людям, торкнувшись навіть питання висвітлення історії виникнення кобзарства як культурного феномену та почавши свій аналіз із часів Київської Русі. Згаданими постраждалими бандуристами були Михайло Соковий із села Шаржиполя, Василь Варченко із Звенигородки та ще один, імені якого не зазначено.

У травневому номері фрагментарний матеріал етнографічного характеру знаходимо в майже усіх історичних статтях, які, до того ж, преважують у цьому випуску, тому не будемо вдаватися до їх перерахунку.

Власне фольклорною є публікація у рубриці “Извѣстия и замѣтки” пісень та молитви про панщину (“Панщина в пѣсняхъ и молитвѣ”) [с. 357], представленими для публікації Іваном Манжурою. Запис першої та другої пісні був зроблений у “Сл. Александровка, александр. у.”; запис третьої та четвертої – у “Банное, изюм. у.”; п’ятої – “Пурхівка, александр. у.”; шостої – “Сл. Вербовая, александр. у.”; сьомої – “Сл. Алексѣевка, александр. у.”; восьмої – “Сл. Вербовая, александр. у.”; дев’ятої – “Сл. Синегубовка”; десятою опубліковано “Молитву якъ до пана йдешъ” – “купянскій у., крестьянинъ Разаліонъ-Сотальскихъ”. Усі дев’ять опублікованих пісень за жанровою специфікою є соціально-побутовими, а молитва являє собою фактично трансформоване замовляння, яке у першій своїй частині має християнську мотивацію (звернення до Миколи Угодника), у другій – повністю відповідає давнім замовлянням дохристиянської доби: “Якъ порігъ мовчить, якъ сволокъ мовчить, такъ и ты, пане, мовчи” [с. 363], яке побудоване за способом паралелізму.

Випуск журналу за червень містить суто етнографічного характеру матеріал священика села Кудинки Петра Кудлаєвича під назвою “Земляные валы близъ с. Кудинки (Летичевскаго уѣзда, подольской губернии)” [с. 535], особливо цікаву статтю М. Левченка “Старинные

тракты, или дороги в Южной России” [с. 543] та цього ж автора розвідки “Искороть – древній Коростень или Скоростень” [с. 546] і “Гдѣ именно жили запорожцы во время подчинения своего Крымскому хану (1709-34г.)” [с. 548]. Всі вони включають детальні етнографічні описи конкретних місцевостей на території України, фольклорні матеріали, що стосуються досліджуваних топонімів.

Також у цьому номері опубліковано дві народні пісні, що стосуються цих же історичних подій (“Пѣсня запорожцевъ о выселении в Турцію по уничтоженіи Сѣчи” [с. 554] та “Пѣсня черноморских козаковъ на взятіе Измаила” [с. 555], які, як зазначено, “сообщил Г. Баскій”. Зафіксовані тексти, як видно, є оригінальними записами, що належать до історичного жанру, проте, на жаль, належним чином не паспортизовані.

У номері “Кіевской Старины” за липень місяць вміщено надзвичайно цікаву фольклористичну розвідку А. Стоянова “Южно-русская пѣсня о событии XI-го вѣка” [с. 81], у якій проаналізовано два випуски “Историческихъ пѣсен малорусскаго народа” 1874 та 1875 років із коментарями В. Антоновича та М. Драгоманова. Збірникам дано досить об’єктивну наукову оцінку, відзначено їх високий рівень, вказано на недоліки. При цьому автор опирається на ґрунтовні рецензії Миколи Костомарова, судження якого неоднозначні та часто гостро критичні. Особлива увага приділяється ідентифікації жанру “історична пісня” та співвіднесенню певних фольклорних текстів конкретному історичному періоду їх виникнення, побутування, змістових трансформацій. Акцент зроблено на аналізі семантично-сюжетних колізій у народних творах, подано визначення билин. Порівняння змісту окремих творів проходить на рівні жанрів “билина – легенда – пісня”, стосовно чого приводяться конкретні приклади. Стаття настільки багатогранна, що заслуговує на окрему увагу та дослідження з точки зору сучасної науки у цій галузі.

У рубриці “Извѣстия и замѣтки” цього ж номера публікуються етнографічно-історичні матеріали “Пасѣка гетмана Б. Хмельницкаго” [с. 174] О. Левицького; замітка “Къ исторіи вѣрованія о продажѣ души чорту” [с. 180] А. Ф. Кістяківського, що ґрунтується на народних переказах, як і матеріал “Рѣдкая древняя надпись” [с. 190] про Богородичну ікону переяславського Вознесенського монастиря та “Необычная застава” [с. 192] О. Левицького.

У серпневому номері журналу в рубриці “Люди старой Малороссіи” О. Лазаревський з етнографічними подробицями подає історію родів Миклашевських та Свічок [с. 243, 253]; історичним матеріалом такого

ж характеру є дослідження Миколи Костомарова “Материалы для истории Коліивщини или Рѣзни 1768 г.” [с. 297]. Та найбільш цікавою знахідкою для дослідника народної творчості тут є публікації **К. Ф. У. О.** “Кобзарь Остапъ Вересай, его песни и думы” [с. 259] та А. К-скаго (очевидно, А. Ф. Кістяківського) “О музыке думъ и пѣсень Остапа Вересая” [с. 283]. У першій статті автор характеризує кобзарство взагалі як унікальне явище народної культури та концентрує увагу на аналізі творчості Остапа Вересая, “приобретшаго не только въ народѣ, но и в образованном обществѣ значительную известность...” [с. 260] У розвідці подано детальний перелік опублікованих на той час фольклорних збірників народних пісень та дум, в т. ч. й записаних від Остапа Вересая, яких пізніше подано детальний перелік, описана біографія кобзаря, його учнівство. Також заслуговує на увагу список кобзарів, відомих на той час, як старшого, так і молодшого покоління. Автор як сучасник кобзаря наводить точні цифри і пожанровий перелік творів його репертуару, вказуючи, ким, де й коли це було зафіксовано, хто досліджував його творчість: “...Репертуар Остапа Вересая состоитъ изъ 9 думъ, 13 религиозно-нравственных и 7 сатирических пѣсен” [с. 26]. Тут же публікуються й тексти дум “Про каторгу бесурмлянську”, “Дума про сестру і брата” та “Дума про Йвася Коновченка”, подано характеристику жанру. Далі розміщено малюнок типової на той час бандури. Доповнює інформацію про Остапа Вересая друга названа музикознавча стаття, в якій із професійної точки зору розкриваються особливості його репертуару.

Майже повністю етнографічного характеру наступна замітка рубрики “Извѣстия и замѣтки” “Изъ практики старыхъ судовъ” [с. 288], де на конкретному прикладі із судового запису подано повір’я, обряди та звичаї українців та євреїв у протиставленні. Не можна оминати увагою у цій же рубриці розвідку М. Костомарова “Относится ли пѣсня о взятіи Азова *) къ событіямъ XI вѣка?” [с. 362] як продовження публікації про цей же предмет у липневому номері журналу. Тут включено до аналізу ширший історичний матеріал, народні перекази, наукові свідчення дослідників. Стаття – наукова й доказова полеміка із А. Стояновим про, на думку М. Костомарова, неможливість зарахування зазначеного фольклорного твору до князівсько-дружинної доби. Досить цікавою тут же є й публікація “пастушеской былины” “Курта” [с. 385], наданої Степаном фон-Носом.

У вересневому номері журналу до наукової полеміки А. Стоянова та М. Костомарова стосовно походження пісні про взяття Азова підключається Іван Новицький із розвідкою “По поводу народной пѣсни

о взятій Торческа, или-же Азова" [с. 413]. Аналіз цієї полеміки може складати окреме дослідження, а тут глибше зупинитися на ній, на жаль, немає змоги.

Етнографічно-топонімічним за своїм характером є дослідження "Перепетовское поле" [с. 436] М. Андрієвського, що містить у додатку карту зазначеної місцевості.

Глибоким етнографізмом проникнута автобіографічна стаття, підписана псевдонімом-аббревіатурою **Н.**, "Украинская деревня второй четверти нынѣшняго столѣтія (по воспоминаниям детства)" [с. 457].

Знову ж у рубриці "Извѣстия и замѣтки" подано фольклорну публікацію "Задунайскія народныя преданія" [с. 579], куди увійшли перекази "Про Палія та Мазепу", "Про Антона Головатого, Онопрія Шпака и царицю Катерину". Автор поданих текстів підписався аббревіатурою **Х. Ц.**; а також тут надруковано дві народні пісні про Коліївщину, повідомлені дослідником А. Скальковським із невеликим коментарем [с. 582].

Надзвичайно цікавим науковим фольклористичним матеріалом, вміщеним у жовтневому номері журналу є публікація П. Галагана з передмовою П. І. Житецького "Малорусскій вертепъ *). Предварительные замечания" [1]. Власне, передмова П. Житецького є вже сама по собі цілісним науковим дослідженням, у якому аналізуються всі наявні на той час фольклорні списки вертепної драми, подається історія українського вертепу як культурного явища та дано оцінку представленого запису П. Галагана, який надруковано після передмови з детальними коментарями і, думається, заслуговує на ґрунтовний аналіз із сучасної точки зору.

У цьому ж номері надруковано продовження автобіографічно-етнографічного нариса автора "**Н.**" "Украинская деревня второй четверти нынѣшняго столѣтія, по воспоминаниямъ дѣтства" [39].

Багато етнографічних подробиць знаходимо і в історичній статті А. Скальковського "Къ исторіи Запорожья" [с. 159].

Ще більш цікавою знахідкою для фольклористів є фольклорна публікація Г. Десятина "Украинскій геліосъ (народныя преданія о солнцѣ)" [с. 177] з коментарями, аналізом та численними прикладами, що апелюють до жанру замовлянь, міфологічних уявлень, відображаючи світогляд давніх слов'ян. На основі народних переказів написана опублікована в номері замітка (без зазначення автора) "Св. муро въ старину и какіе съ нимъ случаи бывали" [с. 180], де під "св. муро" мається на увазі церковне миро, елей. На основі фольклорних матеріалів та з приведенням народних пісень написана й стаття "Кармелюкъ" [с. 183] А. Смоктія.

У кінці номера у Додатках публікуються тексти колядок та пісень до вертепної драми з нотами, а також малюнок вертепного ящика, що теж є цікавим для фольклористів-дослідників.

Листопадевий номер “Кіевской Старины” містить аналітичну працю фольклориста “М. Т-ва” “Материалы и замѣтки объ украинской народной словесности” [с. 229], що поділена на вступ “Къ читателю” та два розділи: 1-й – “Пѣсня о взятіи Азова”; 2-й – “Степанъ Разинъ – козакъ Гарасимъ”. Перший розділ фактично є продовженням наукової полеміки стосовно походження пісні про взяття Азова, яка друкувалася у попередніх номерах журналу (статті А. Стоянова, М. Костомарова та І. Новицького). Цікаві фольклорні приклади містить і замітка П. І. Житецького “Старинныя воззрѣнія русскихъ людей на русскій языкъ (речь, читанная на актѣ въ коллегіи П. Галагана 1-го октября 1882 г.” [с. 277]. Етнографічного плану матеріал містить стаття О. Л. (очевидно, О. Левицького) “Кієво-выдубицкій перевозъ на Днѣпрѣ и его нежданная политическая роль” [с. 368].

У кінці номера без зазначення автора публікації надруковано народну пісню “Пѣсня про Филиппа Орлика” [с. 395], що є фактично доповненням до історичної розвідки про цього гетьмана, надрукованої у квітневому номері “Кіевской Старины” з передмовою А. А. Скальковського (див. примітку на с. 395), та “Вирша на Рождество Христово” [с. 398], повідомлена П. І. Івановим, а записана “бывшимъ учителем купянскаго духовнаго училища, В. Лавровскимъ, но къ сожалѣнію, безъ означенія мѣста, времени и обстоятельствъ записи”, про що зазначено у відповідній примітці.

У грудневій книжці журналу, знову ж таки, багато історичних праць містять етнографічні відомості, перераховувати які тут не маємо змоги. Та найціннішими з точки зору фольклориста є дві ґрунтовні статті: перша – це Н. Петрова “Старинный Южно-русскій театръ и въ частности вертепъ” [с. 438]; друга – “Бандуристъ Иванъ Крюковскій” [с. 481] відомого дослідника фольклору В. Горленка. Перша є фактично дослідницьким аналітичним доповненням до згаданої нами публікації тексту з коментарями вертепної драми, наданої П. Галаганом із критичною передмовою П. Житецького. Друга являє собою публікацію 9 дум, які входили до репертуару бандуриста із Лохвиці Івана Крюковського з біографічним коментарем та критичними примітками стосовно дослідження діяльності кобзарів та їх репертуару. Якщо врахувати публікацію у серпневому номері ґрунтовної статті про Остапа Вересая, то можна вважати, що у перший рік свого існу-

вання колектив журналу започаткував серію досліджень про кобзарів. Ці публікації на сьогодні для науковців є доказовим раритетом та авторитетним джерелом.

У цьому ж номері в рубриці “Извѣстия и замѣтки” опубліковано народне оповідання під назвою “Откуда взялись запорожцы” [с. 583], “переданный намъ Г. Я. Стрижевскимъ и записанный последнимъ в 70-хъ годахъ въ г. Полтавѣ отъ семидесятилѣтняго старика, бывшаго крѣпостнаго крестьянина, Павла Кислого” [с. 589]. До публікації подано досить ґрунтовну критичну передмову за змістом твору, яка сама оперта на наукові джерела і може вважатися окремою розвідкою її автора П. Єфименка.

Із зробленого огляду журналу бачимо, що уже в перший рік його виходу в ньому публікується досить вагома частина фольклорно-етнографічних матеріалів, які представлені дуже різними за жанром і за науковою специфікою статтями та замітками. Це і публікація власне фольклорних творів, наукових коментарів, полемік, ґрунтовних наукових розвідок, досліджень. Якщо фольклорні публікації та фольклористичні дослідження здиференціювати на сторінках “Кіевской Старини” досить легко, то матеріали етнографічного характеру найчастіше ще синтезуються з історичними. І це зрозуміло, оскільки етнографія мислилась на той час як історична галузь або частина історичної науки.

Значення таких фольклорно-етнографічних публікацій важко переоцінити. Вони і на сьогодні залишаються великою мірою тим науковим базисом, фундаментом, від якого розпочинали свій розвиток ці науки на Україні. А з іншого боку, вони є не лише науковим раритетом, подібно до музейного експоната, а, швидше, живим доказовим матеріалом, який до цих пір знаходиться в обігу і сам уже може служити джерелом для сучасних та майбутніх досліджень і порівнянь.

На нашу думку, цей огляд буде зручно використовувати для більш глибокого аналізу, класифікації, з’ясування джерельної бази, бібліографічних приписів та різного плану тематичних досліджень.

Література:

1. “Кіевская Старина”. – Киевъ, 1882. – Январь-декабрь.
2. Кучинський М. Творчість Гоголя в оцінці “Кіевской Старини” // Київська Старовина, 1994. – № 2.
3. Палієнко М. “Кіевская Старина” у громадському та науковому житті України (кінець XIX – поч. XX ст.). – К.: Темпора, 2005. – 380 с.